

METAK, LAUSOTZEN ARI DEN BIZIMODU BATEN PAISAIA

Iñaki SANZ-AZKUE eta Amagoia MUJKA TELLERIA

Belar-metak eta iratze-metak. Hernaniko Alkatxurain baserriaren atarian batzuk zein besteak topa daitezke. Gero eta zailagoa da gure parajeetan halakoak topatzea. Bertako baserritarrek ez dituzte egiten historia edo tradizioak gordetzeko, aziendarentzat -jateko eta azpitarako- «aukera onena» delako baizik. Aurten ia geratu dira metak egiteko iratzerik gabe, baina azkenean topatu dute konponbidea.

Alkatxurain baserriaren babesean ari ginen berriketan. Belar- eta iratze-metak tarteko, arkeologoa, biologoa eta Patxi Artola, baserritarra, bataz eta besteaz hizketan, harik eta Patxik gertatzen zitzaiona kontatu zigun arte. Harrituta gelditu ginen. «Hori konpondu beharra zagok, Patxi. Horrek ezin dik horrela gelditu...», esan genion.

Eta hala. Esaldi horrekin hasi zen istorio berezi hau. Eta esaldi horrekin bailarako historiak bere bidea jarraitu du. Orain, Patxi eta anaia, Joxe, dira Ereñotzuko Akolako parajeetan iratzea edo garoa, edo haiek esaten dioten bezala, “*iñistorra*” mozten duten bakanetakoak. Ziur asko, azkenetarikoak metak egiten. Ez dute egiten tradizioak aurrera egiteko harturiko erabaki gisa. Ez historiari jarraipena emateko egindako hautu gisa. Iratzea mozten dute «azpitarako gauza hoberik ez dagoelako» eta meta egin, horiek biltzeko modu onena dela sinetsita daudelako. Txikitatik ezagutu dutena egiten jarraitzen dute. Non eta Ereñotzuko Akola parajearen magalean. Iratzearen lurraldean.

IRATZEAREN LURRALDEA

Alkatxurain baserria –edo bertakoek ezagutzen duten moduan, Alkatxuín– Ereñotzun dago. Baserri inguruan baso txikiak, landaketak, belardiak eta sagastiak ikus daitezke oraindik, eta harrizko horma zahar txikiaren gainean, gunee zelaian, metak. Anaiek egindako belar-metak eta iratze-metak. Izan ere, belardiez gain, baserritik ez oso urrun, Akola izeneko eremuan, iratze-tokiak ere aurki daitezke. Egun Aiako Harria Parke Naturalak barne hartzen duen eremuan, hain zuzen ere.

Gaur ikusten dugun paisaia, ordea, ez da inguruko bizilagun zaharrenek ezagutu izan dutena. Baserria

Patxi Artola Hernaniko Ereñotzu auzoko Alkatxurain baserriko semea da. Hamar urte zituela hasi zen iratzea mozten metak egiteko eta 73 beteko dituen honetan, lan horretan segitzen du.
Jon URBE | FOKU

galtzen joan den heinean, joan da ingurunea eraldatzen, eta hala, bizitzeko modu bati loturiko paisaia desageritzen joan da oso urte gutxian.

Alkatxuraingoe bezala, belaunaldiz belaunaldi, inguruko baserriek ere urtero-urtero moztu izan dute, duela gutxira arte, iratzea azpitarako. Horregatik, metak nonahi izaten ziren lehen. Baserri bakoitzean hainbat meta. Ez da harritzekoa, beraz, artxiboko dokumentuak begiratuta, Ereñotzuko iratze kontuak azaltzea, han eta hemen. Izan ere, iñistor kontuek zeresan handia izan dute beti inguru hauetan. Herritarren arteko gatazketatik hasi eta udal erabaki garrantzitsuetaraino. Horiek guztiek paisaia kultural bat sortu dute Alkatxurain baserritik oso gertu. Iratzeari loturiko paisaia bat, oraindik ere izandakoaren arrastoak dituen.

SAILEZ BETERIKO MENDIA

Patxi umea zenean, iratzea mozteko sailez beteriko mendia ezagutu zuen

Akolako parajean eta inguruetan. Hernaniko izkina guztietatik etortzen ziren garoa moztetara. Baserri bakoitzak bere saila izaten zuen eta hainbesteko bat ordaindu behar izaten zion Udalari horren truke. Sail horien sorrerak, ordea, badu istorio berezi bat, badu historia luzea. Izan ere, iratzea falta zelako, herritarren eskaera bati kasu eginez hartu zuen Hernaniko Udalak Epele eta Usoko bailaretako lurretan baso batzuk moztu eta iratzea mozteko sailak sortzeko erabakia 1890. urtean. Sail bakoitzak bere zenbakia izan ohi zuen, eta zozketak erabakitzen zuen sailen banaketa. Hala, ezinbestekoa zen iratzea izango zuten eta baserritarren artean horren ohikoak ziren gatazkak saihestu. Horregatik, garai hartatik 1970 ingurura arte iratze-toki zabal bat ikus zitekeen aipaturiko bailaretan. Kontakizun, gertaera, gatazka, auzolan eta beste mila istorioz beteriko eremua.

Egun, ordea, basoak hartu ditu iratze-toki horietako asko, eta gelditzen

diren garo-lekuak Foru Aldundiak kudeatzen ditu. Horregatik, Patxik zer gertatzen ari zen kontatu zigunean... segituan pentsatu genuen: «Hau konpondu beharra zagok».

IRATZERIK EZIN MOZTU

Izan ere, Patxik eta Joxek, Alkatxuraingo anaiek, belar- eta iratze-metak egiten jarraitzen dute euren baserrian. Eta horiek egiteko, noski, belarra eta iratzea behar dute. Meta arteko berriketaldian, ordea, Patxik gauza kurioso bat onartu zigun: azkenaldian zailtasunak zituztela garo-metak egiteko. Ez iratzerik ez dagoelako inguruan, baizik eta azken urteetan arazo berezi batekin egin dutelako topo: gaur egun Gipuzkoako Foru Aldundia da Akola inguruko iratze-tokiak kudeatzen dituen. Hala, urtean behin moztu du iratzea horietan, uda eta udazken arteko muga horretan. Azken urteetan, alabaina, gauza berezi bat gertatu da. Alkatxuraingoek inistorra moztu aurretik pasatzen dira Aldundikoak garoa ebakitzera, eta hala, iratze-tokirik gabe gelditu dira anaiak. Iratzearen lurraldean, ezin iratzerik moztu. Eta iratze gabe, ezin metarik egin, eta meta gabe, ezin ardien azpitarako garorik bildu. Patxik penaz kontatu zigun ira-

Lerro hauen gainean, Artola iratzea moztu. Alboan, sega zorrozten arraitzarekin.

Jon URBE | FOKU

tzerik ez zutelako ez zutela egiten metarik. Hala, bere baimenarekin kontaktuan jarri ginen Foru Aldundiarekin. Hitz egin eta... konpondu.

KONPONBIDEA

Aldundiko teknikariekin hitz egin ostean, gaia ulertu zuten eta inguruko basozaina Alkatxurain baserrira igo zen, eta mendira igo, Patxirekin. Han adostu zuten anaiek inistorra moztuko

zuten gunen berriaren kokapena eta zabalera. Aurrerantzean eremu hori ez du Aldundiak moztuko, bi anaiek baizik. Duela hamarkada batzuk Hernaniko baserriek, eta tartean, Alkatxuraingoek zuten bezala, orain inistorra mozteko euren saila dute anaiek.

Mendeetan iratzea moztu izan den tokian jarraitzen dute, beraz, orain Patxik eta Joxek garoa moztu sega moztzak astinduz. Nahigabe, Ereñotzuko

paisaia kulturalari euren ekarpentxoak egiten jarraituko dute. Eta hala, bide batez, Alkatxurain baserriak izango dituzte berriz ere inistor-metak horma zahar txikiaren gainean. Eta berriz ere, joango gara arkeologoa eta biologoa, meten babesean iratze kontuei buruz hitz egiteko esperantzan. Bitartean, ordea, ezin aukera galdu eta Patxiarekin elkartu da GAUR8. Iratzeaz hitz egiteko. Patxiaren ahotik gero eta gutxiago ezagutzen den mundu bat azaleratzen da. Metei gorazarre eginez.

HAMAR URTERAKO, IRATZEA MOZTEN

Oraindik ez dira goizeko hamarrak eta honezkero bi ordu baino gehiago darabazte Patxi Artolak iratzea moztzen Ereñotzuko Akola inguruan. Atsedan

Gaur egun Aldundiak kudeatzen ditu Akola inguruko iratze-tokiak. Hala, urtean behin moztzen du iratzea, uda eta udazken arteko mugan. Azken urteotan, Alkatxuraingoek inistorra moztu aurretik pasatzen dira Aldundikoak

Aldundiko teknikariekin hitz egin ostean, gaia ulertu dute eta basozainak Alkatxuraingo anaiekin hitz egin du. Gune bat adostu dute eta aurrerantzean Alkatxuraingoek moztuko dute bertako iratzea, gero metak egiteko

hartzen harrapatu dugu zuhaitz baten itzalpean. Beroak oso gogor joko duen eguna usaintzen da. Halaxe sumatu du Artolak goizean goiz esnatu denetik.

Alkatxurain baserriko semea da eta hamar urte zituenerako hasia zen inistorra moztzen eta biltzen. Laster beteko

Alkatxurain baserriko atarian belar-metak eta iratze-metak topa daitezke. Batzuk aziendari jaten emateko eta besteak, ardiei azpiak egiteko.
Jon URBE | FOKU

ditu 73 urte. «Inistorra hemen garai batean Hernanira ere eramaten zuten. Agerre baserriko Eugenio txistua joz etortzen zen goizean, idiekin, inistorraren bila. Hantxe zuten saila. Karroa kargatu eta Hernanitik joaten zen Agerre-raino, Zinkoenetik». Agerre baserria Akolatik urrun samar dagoelako nabarmendu du Artolak kasua. Alegia, iratzea preziatua zen inguruko baserri-tarren artean.

Alkatxurainen oraindik ere maite dute; animalien azpiak egiteko eta simaurretarako onena horixe omen da. «Azken urte hauetan arbolak aldatu dituzte inguru hauetan eta laharra egin da. Eta laharra badu, inistorra txarra geratzen da. Inistorra bi urtera gastatu behar da ardiekin, azpiak egiteko. Baina, nahiz eta metan eduki, laharra han geratzen da, zuri-zuria, eta ardiari ilean itsatsi egiten zaio eta kaltea izaten da».

Abuztu amaieran eta irailean moztu behar da inistorra. «Ilbeheran mozteko komeni da. Ilea ere bai, beti ilbeheran moztu behar da. Ikusi nola daukadan nik ilea, hiltzeko garaia etorri eta oraindik ile mordo bat buruan! Beti ilbeheran moztzen dut. Eta iratzea, berdin». Segur motza erabiltzen du iratzea mozteko. Belarretarako, luzeagoa. «Izugarri polita da inistorra mozteko. Lehen behiarekin ibiltzen ginen, karroa bete eta etxera. Baina mantsoa da behia. Gero behorarekin, hura bai azkarra. Orain traktorearekin aritzen gara. Bi traktorekadarekin, meta egiten dugu». Garraiatzeko modua aldatu da, baina ez inistorra mozteko. Patxi Artolak hamar urte zituenean eta orain, hirurogeitaka urte geroago, berdin moztzen du iratzea.

Lehendabizi arraitza ateratzen du sega pototik. Segur zorroztetako zorroztarria da arraitza. Behin zorroztuta, iratzea moztzen hasten da. «Horrela moztzen da iratzea eta lanean ari zarela, bista pixka batekin, pila egitea komeni da. Hartara, gero kargatzera etortzen zarenean, sardea sartu eta oso-osorik harrapatzen duzu pila».

Iratzea moztu, baserriko atariraino eramane eta bertan meta egin. Oraintxe Alkatxurain baserriaren atarian dozena

erdi bat meta daude; belar-metak batzuk eta iratze-metak, besteak. «Guk meta ahal dela ilbeheran egiten dugu. Ilbeheran eginez gero, berdin-berdin mantentzen da. Ilberrian eginez gero, egosi bezala egiten da eta inistorra lermatu egiten da, makaldu. Orain base-rritar askok esaten dute simaurra ilbeheran atera behar dela eta ni, berriz, beste aldean nago, ilberrian. Guk ardi simaurra ibiltzen dugu. Simaurra plastikoarekin tapatzen dugu. Horrek baporea sortzen du eta baporeak beheran geratu behar du. Hortaz, ilberrian ateratzen baduzu, babarruna eltzean bezala, egosi egiten da. Aldiz, ilbeheran ateratzen baduzu, igoal-igoal egoten da».

Belar-metak eta iratze-metak desberdinak dira, baita egiteko moduan ere. «Belar-metari beheko partean zarba egiten zaio, egurra jartzen zaio oinarrian. Hori egiten da hezetasuna ez pasatzeko belarrera. Gero, zarbaren gainean, belarra botatzen da. Hori inistorrari ez diogu egiten, ez du behar. Belarra aziendak jaten du eta ilbehera eta ilberriarekin kontuz ibili behar da belar-meta egiteko garaian. Guk ardientzat egiten dugu. Belar-meta da aziendarentzat dagoen gauzarik onena. Askotan, metarako gauza ez, eta txorrokak egiten ditugu belarrarekin. Hori ez da toki askotan ikusten orain, gure etxean bai. Hori sekulakoa da aziendarentzat, ardiak oso gustura jaten du».

Alkatxurainen probak eginak dituztela kontatu du Artolak. Ganbarako biltégian jasotako belarra jarri bazter batean eta metatik hartutako belarra, bestean. Ardiek beti lehendabizi meta-ko belarra jaten omen dute. «Eta ardiak jakintsuak dira», dio Artolak.

Metak maite ditu eta defendatzen ditu Patxi Artolak. Belar-metan eskua sartu eta belar sorta bat atera du, «usaindu, usaindu. Horrelako usainik ez dago». Eta usain horretan biltzen da hainbeste eskarmentu eta jakintza. «Niri jende askok esaten dit, ‘motel, motel, duela berrehun urteko gauzekin ari zara zu’. Ez dakit, agian duela mila urteko gauzak dira. Baina lehen-go zaharrak ez ziren tuntunak eh?

Alkatxurain baserriko iturria, metak atzean daudela. Galtzen ari den bizimodu batek paisaia uzten duen arrastoa dira metak.

Jon URBE | FOKU

Orain sekulako aurrerakuntzak daude eta berrehun behirekin ere, baserri askotan ezin bizi. Lehen, sei behirekin familia handiak bizi ziren. Hobeto al goaz? Niretzat ez».

Patxi Artolak inistorra moztan eta biltzen du, baina metara ez da bera igo-tzen. Normalean, etxe guztietan lanak ondo banatuta egoten dira: batzuk behetik gora belarra edo iratzea botatzen eta besteak goian, hori ordenatu

eta metari forma ematen. «Nik alerik ez dut egin bizitza osoan. Beti anaia igotzen da, berak egiten ditu. Ni beti beheran. Sardea propio egina daukat, metak egiteko, kirten luzearekin. Eta beti behetik aritzen naiz. Goian beti anaia, bai inistorrarekin bai belarrarekin. Gure aita ezagutu dut meta egiten, baina denbora gutxian. Anaia hasi zen berehala eta berak egiten ditu beti. Koinatua ere artista izan da metak egiten. Jakin egin behar da».

Eguzkia gogor jotzen ari da, oporrak aipatu ditugu. Ezkondu zenean ezteibidaian Kanariar irletara joan zen Patxi Artola. Ez omen zuen ondo pasatu. «Askoz hobeto nago ni hemen, inistorra biltzen. Goizeko seiak laurden gutxiagotan sukaldean nintzen, lapikoko kafea edaten. Eta gero inistorra biltzera. Askoz nahiago dut hori oportetara edonora joan baino». Hurrengora arte Patxi, hurrengo metara arte.

«Izugarri polita da inistorra moztea. Lehen behiarekin ibiltzen ginen, karroa bete eta etxera. Baina mantsoa da behia. Gero behorrarekin, hura bai azkarra. Orain traktorearekin aritzen gara»

Patxi Artolak garbi dauka: meta da belarra eta iratzea jasotzeko modu onena. «Niri jende askok esaten dit, ‘motel, motel, duela berrehun urteko gauzekin ari zara zu’. Ez dakit, baina lehengo zaharrak ez ziren tuntunak»